

О.В. ДЕНЕФІЛЬ (Тернопіль)

**СТАТЕВІ ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я
СТУДЕНТІВ**ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І.Я. Горбачевського
МОЗ України»

Проведено психологічне обстеження студентів 17–21 року за допомогою опитувальника FPI (форма В). Встановлено, що у чоловіків вищі реактивна агресивність, маскуліність, у жінок – невротичність, дратівливість, сором'язливість, емоційна лабільність. Проведено кореляційний аналіз за різними шкалами опитувальника. Отримані результати вказують на пристосування молоді до навчання, життя у суспільстві.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: опитувальник FPI, студенти, стать.

На сьогодні зростає кількість нервово-психічних захворювань, особливо серед студентської молоді, що пов'язано із реакцією на психологічний стрес [4]. У віці 18–20 років відбувається включення людини у самостійну виробничу діяльність, це період становлення характеру та інтелекту, початок наукових досягнень. Психологічне здоров'я може негативно впливати на стан фізичного здоров'я, його якість впливає на подальший розвиток особистості, формування соціальної та духовної складової здоров'я [11]. Успішність адаптації до навчального процесу залежить, передусім, від організації стійких психофізіологічних і психологічних особливостей особистості (властивостей нервової системи і темпераменту) і відносно стійких характеристик вольових якостей, мотивації і тенденцій поведінки. Від того, скільки часу і яких витрат потрібно на процес адаптації, залежить ефективність становлення майбутнього фахівця, формування знань, вмінь і навичок, подальша успішність, гармонійний розвиток, тобто становлення студента не тільки як професіонала, але і як зрілої особистості, готової до самостійного життя, успішної самореалізації свого потенціалу [3].

Метою роботи було намалювати психологічний портрет студентів Тернопільського медичного університету віком 17–21 років у статевому аспекті.

Матеріали і методи. Вивчення психологічних особливостей молодих чоловіків і жінок віком 17–21 років проводили за допомогою опитувальника FPI (форма В) [6; 10]. Перед початком кожного тестування досліджуваних інформували про умови його проведення та методику, яка буде використовуватися. Їм надавали гарантії нерозголошення отриманої інформації, що відповідає принципам інформаційної згоди. Обстежувані не

залежали від дослідника і не отримували грошової винагороди.

Опитувальник FPI (форма В) має 12 шкал; загальне число питань – 114 [6; 8]. Кількість питань адекватна для тестування, щоб не набриднути обстеженим. Кількість балів від 0 до 3 балів – низькі значення показників, 4–6 – середні, 7–9 – високі. Шкала I – невротичності, II – спонтанної агресивності, III – депресивності, IV – дратівливості, V – товариськості, VI – урівноваженості, VII – реактивної агресивності, VIII – сором'язливості, IX – відвертості, X – екстраверсії–інтроверсії, XI – емоційної лабільності, XII – маскуліності–фемінності.

Усі результати дослідження піддавалися математичній обробці з використанням параметричних методів статистичного аналізу [9]. Статистичну обробку отриманих результатів проводили за допомогою стандартного пакета комп'ютерних програм Microsoft Excel. Розраховували t-критерій Стьюдента. Кореляційний аналіз проводили шляхом розрахунку лінійного коефіцієнта кореляції Пірсона. Різницю між середніми даними вважали достовірною при $p \leq 0,05$. Використовували стратифіковану рандомізацію у формуванні вибірки обстежених.

Результати дослідження та їх обговорення. При аналізі результатів FPI тесту (табл. 1) виявлено, що за шкалами I, II, III, IV, V, VI, VIII, X, XI, XII усі студенти, незалежно від статі, мали середні показники значень. За шкалою VII у хлопців виявлено високе значення показника, у дівчат – середнє. За шкалою IX у всіх обстежених були високі значення показників, що свідчить про прагнення до довірливо-відвертої взаємодії з оточенням при високому рівні самокритичності. Оцінки за даною шкалою можуть сприяти аналізу щирості відповідей обстежуваного, вони вказують на достовірність отриманих результатів, які викладені в даній статті.

Таблиця 1. Значення показників тесту FPI у студентів залежно від статі, $M \pm m$

Шкала	Чоловіки (n=91)	Жінки (n=120)
I	5,13±0,21	5,92±0,18; p<0,01*
II	6,18±0,21	5,74±0,20
III	5,40±0,20	5,86±0,17
IV	6,42±0,19	6,91±0,15; p<0,05
V	4,61±0,21	4,57±0,18
VI	5,84±0,20	5,47±0,19
VII	7,02±0,15	6,31±0,17; p<0,01
VIII	5,45±0,21	6,27±0,17; p<0,01
IX	7,51±0,18	7,65±0,13
X	6,12±0,18	5,71±0,17
XI	5,34±0,21	6,19±0,16; p<0,002
XII	5,80±0,20	4,28±0,20; p<0,001

Примітка. Позначено достовірну різницю значень між відповідями чоловіків і жінок.

Високі оцінки за шкалою VII у чоловіків свідчать про значний рівень психопатизації, що характеризується агресивним ставленням до соціального оточення і виразним намаганням домінувати. Це властиве особам чоловічої статі, оскільки у цьому віці відбувається становлення особистості, самоствердження, формування лідерських якостей.

Середні значення показників невротичності, спонтанної агресивності, депресивності, дратівливості, товариськості, урівноваженості, реактивної агресивності, сором'язливості, екстраверсії-інтроверсії, емоційної лабільності, маскулінності-фемінності можуть вказувати на оптимальну адаптацію студентів до навчального процесу.

Виявлено також значну статеву різницю отриманих результатів обстеження. Так, у чоловіків були вищими показники за шкалами VII, XII, нижчими – за шкалами I, IV, VIII, XI. Отримані дані у чоловіків вказують на те, що вища реактивна агресивність поєднується з більшою маскулінністю, перебігом психічної діяльності переважно за чоловічим типом. Очевидно, що це пов'язано із більшим рівнем чоловічих статевих гормонів, які й визначають такий тип поведінки особистості [2]. У дівчат переважала невротичність, дратівливість, сором'язливість, емоційна лабільність. Це загалом властиве жінкам, оскільки пов'язано з впливом жіночих статевих гормонів [2].

Для визначення взаємозв'язків між психологічними показниками проведено кореляційний аналіз отриманих результатів (табл. 2, 3).

У чоловіків і жінок між значеннями показників шкал тесту відмічено слабку, помірну, середню і сильну кореляцію.

Так, у чоловіків при високій невротичності були більшими депресивність (прямі середньої сили зв'язки), емоційна лабільність (прямі середньої сили зв'язки), дратівливість (прямі помірної сили зв'язки), сором'язливість (прямі помірної

сили зв'язки), відвертість (прямі помірної сили зв'язки), спонтанна агресивність (прямі слабкої сили зв'язки), меншими – товариськість (зворотні слабкої сили зв'язки) і маскулінність (зворотні слабкої сили зв'язки).

При високій депресивності зростають емоційна лабільність (прямі сильні зв'язки), сором'язливість (прямі середньої сили зв'язки), дратівливість (прямі помірної сили зв'язки), відвертість (прямі помірної сили зв'язки), реактивна агресивність (прямі слабкої сили зв'язки), знижуються маскулінність (зворотні помірної сили зв'язки), товариськість (зворотні слабкої сили зв'язки), урівноваженість (зворотні слабкої сили зв'язки).

При високій спонтанній агресивності зростають емоційна лабільність (прямі помірної сили зв'язки), депресивність (прямі слабкої сили зв'язки), дратівливість (прямі слабкої сили зв'язки), реактивна агресивність (прямі слабкої сили зв'язки), відвертість (прямі слабкої сили зв'язки).

При високій дратівливості зростають реактивна агресивність (прямі помірної сили зв'язки), відвертість (прямі помірної сили зв'язки), емоційна лабільність (прямі помірної сили зв'язки), екстравертованість (прямі слабкої сили зв'язки).

При високій сором'язливості зростає емоційна лабільність (прямі середньої сили зв'язки), знижується маскулінність (зворотні помірної сили зв'язки).

При високій відвертості зростають емоційна лабільність (прямі помірної сили зв'язки), екстравертованість (прямі слабкої сили зв'язки).

При високій емоційній лабільності знижується маскулінність (зворотні помірної сили зв'язки).

Очевидно, що такий нестійкий емоційний стан у чоловіків може бути пов'язаний із зростанням стресових ситуацій на молодших курсах. У випадку зникнення цих особливостей їх можна розцінювати як механізм адаптації до процесу навчання і зміни оточення, товаришів. Такі чоловіки потребують друзів, які могли б їх вислухати, зро-

Таблиця 2. Кореляційні зв'язки між показниками FPI тесту у студентів чоловічої статі, $M \pm m$ (n=91)

Шкала	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
I	–	r=0,21	r=0,64*	r=0,34*	r=-0,20	–	–	r=0,45*	r=0,32*	–	r=0,62*	r=-0,26
II	r=0,21	–	r=0,28	r=0,26	–	–	r=0,23	–	r=0,24	–	r=0,40*	–
III	r=0,64*	r=0,28	–	r=0,40*	r=-0,23	r=-0,22	r=0,20	r=0,50*	r=0,36*	–	r=0,74*	r=-0,40*
IV	r=0,34*	r=0,26	r=0,40*	–	–	–	r=0,41*	–	r=0,41*	r=0,29	r=0,45*	–
V	r=-0,20	–	r=-0,23	–	–	r=-0,33*	–	r=-0,33*	–	r=0,55*	r=-0,24	r=0,26
VI	–	–	r=-0,22	–	r=-0,33*	–	–	–	–	r=0,28	r=-0,31*	r=0,31*
VII	–	r=0,23	r=0,20	r=0,41*	–	–	–	–	r=0,33*	r=0,26	–	r=0,31*
VIII	r=0,45*	–	r=0,50*	–	r=-0,33*	–	–	–	–	–	r=0,50*	r=0,46*
IX	r=0,32*	r=0,24	r=0,36*	r=0,41*	–	–	r=0,33*	–	–	r=0,28	r=0,34*	–
X	–	–	–	r=0,29	r=0,55*	r=0,28	r=0,26	–	r=0,28	–	–	r=0,32*
XI	r=0,62*	r=0,40*	r=0,74*	r=0,45*	r=-0,24	r=-0,31*	–	r=0,50*	r=0,34*	–	–	r=-0,42*
XII	r=-0,26	–	r=-0,40*	–	r=0,26	r=0,31*	r=0,31*	r=-0,46*	–	r=0,32*	r=-0,42*	–

Примітка: * – достовірна різниця значень при $p < 0,001$. Всі решта значення подані при $p < 0,05-0,002$.

Таблиця 3. Кореляційні зв'язки між показниками FPI тесту у студентів жіночої статі, $M \pm m$ (n=120)

Показник	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
I	–	–	r=0,53*	r=0,37*	r=-0,40*	r=0,32*	–	r=0,25	–	r=-0,35*	r=0,61*	r=-0,28*
II	–	–	r=0,18	r=0,55*	–	–	r=0,43*	–	r=0,39*	r=0,34*	r=0,21	r=0,32*
III	r=0,53*	r=0,18	–	r=0,65*	r=-0,48*	r=0,43*	r=0,28*	r=0,43*	–	r=-0,23	r=0,76*	r=-0,18
IV	r=0,37*	r=0,55*	r=0,65*	–	r=0,26	r=0,41*	r=0,47*	r=0,24	r=0,35*	–	r=0,67*	–
V	r=-0,40*	–	r=-0,48*	r=-0,26	–	r=-0,34*	–	r=-0,50*	–	r=0,54*	r=-0,49*	r=0,28*
VI	r=-0,32*	–	r=-0,43*	r=-0,41*	r=-0,34*	–	r=-0,19	r=-0,28*	–	r=0,27*	r=-0,56*	r=0,18
VII	–	r=0,43*	r=0,28*	r=0,47*	–	r=-0,19	–	–	–	r=0,24	r=0,19	r=0,39*
VIII	r=0,25	–	r=0,43*	r=0,24	r=-0,50*	r=0,28*	–	–	–	r=-0,34*	r=0,39*	r=-0,37*
IX	–	r=0,39*	–	r=0,35*	–	–	–	–	–	r=0,25	–	r=0,20
X	r=-0,35*	r=0,34*	r=-0,23	–	r=0,54*	r=0,27*	r=0,24	r=-0,34*	r=0,25	–	r=-0,25	r=0,35*
XI	r=0,61*	r=0,21	r=0,76*	r=0,67*	r=-0,49*	r=-0,56*	r=0,19	r=0,39*	–	r=-0,25	–	r=-0,23
XII	r=-0,28*	r=0,32*	r=-0,18	–	r=0,28*	r=0,18	r=0,39*	r=-0,37*	r=0,20	r=0,35*	r=-0,23	–

Примітка: * – достовірна різниця значень при $p < 0,001$. Всі решта значення подані при $p < 0,05-0,002$.

зуміти. Одночасно вони стають агресивними, тривожними, набувають жіночих рис характеру. При збереженні даних психологічних особливостей це може сприяти розвитку соматоформних розладів, оскільки у таких хворих відмічено зростання депресії, невротичної тріади, зміни соціальної інтроверсії, зниження маскуліності-фемінності [5]. Найменше захисних характеристик виявлено у чоловіків із високою сором'язливістю.

При високій товариськості зростають екстравертованість (прямі середньої сили зв'язки), маскуліність (прямі слабкої сили зв'язки), знижуються урівноваженість (зворотні помірної сили зв'язки), сором'язливість (зворотні помірної сили зв'язки), емоційна лабільність (зворотні слабкої сили зв'язки).

При високій урівноваженості зростають маскуліність (прямі помірної сили зв'язки), екстра-

вертованість (прямі слабкої сили зв'язки), знижується емоційна лабільність (зворотні помірної сили зв'язки).

При високій екстравертованості зростає маскуліність (прямі помірної сили зв'язки).

Очевидно, що відсутність невротичних рис сприяє товариськості, відкритості, захищеності до стрес-факторів, відкритості, стійкості емоційного стану, урівноваженості. У таких осіб зростають чоловічі риси характеру у поведінці, вони не є агресивними.

При високій реактивній агресивності зростають відвертість (прямі помірної сили зв'язки), маскуліність (прямі помірної сили зв'язки), екстравертованість (прямі слабкої сили зв'язки). На відміну від осіб з підвищеною спонтанною реактивністю, чоловіки з високим рівнем реактивної агресивності мають виражене намагання домі-

нувати, вони відкриті, реально оцінюють ситуацію, що склалася, відповідають за свої вчинки.

Тобто емоційна нестійкість, невротичність, тривожність можуть сприяти соматоформним розладам, серцево-судинній патології, хворобам шлунково-кишкового тракту [10;11], що потребує лонгітудинальних досліджень.

У жінок при високій невротичності зростають депресивність (прямі середньої сили зв'язки), емоційна лабільність (прямі середньої сили зв'язки), дратівливість (прямі помірної сили зв'язки), сором'язливість (прямі слабкої сили зв'язки), знижуються товариськість (зворотні помірної сили зв'язки), урівноваженість (зворотні помірної сили зв'язки), екстравертованість (зворотні помірної сили зв'язки), маскуліність (зворотні слабкої сили зв'язки).

При високій депресивності зростають емоційна лабільність (прямі сильні зв'язки), дратівливість (прямі середньої сили зв'язки), сором'язливість (прямі помірної сили зв'язки), реактивна агресивність (прямі слабкої сили зв'язки), знижуються товариськість (зворотні помірної сили зв'язки), урівноваженість (зворотні помірної сили зв'язки), екстравертованість (зворотні слабкої сили зв'язки). Відсутня лінійна кореляція між депресивністю і маскуліністю.

При високій дратівливості зростають емоційна лабільність (прямі середньої сили зв'язки), реактивна агресивність (прямі помірної сили зв'язки), відвертість (прямі помірної сили зв'язки), сором'язливість (прямі слабкої сили зв'язки), знижуються урівноваженість (зворотні помірної сили зв'язки), товариськість (зворотні слабкої сили зв'язки).

При високій сором'язливості зростає емоційна лабільність (прямі помірної сили зв'язки), знижуються екстравертованість (зворотні помірної сили зв'язки), маскуліність (зворотні помірної сили зв'язки).

При високій емоційній лабільності знижується маскуліність (зворотні слабкої сили зв'язки).

Висока депресивність є найбільш небезпечною для студенток 17–21 року. При високих невротичності, сором'язливості, емоційній лабільності як захисний механізм зростає фемінність (може проявлятися зростанням виконання хатньої роботи, куховаренням, купуванням нового одягу, косметики), а при високій депресивності не виявлено захисних психологічних реакцій. При високій дратівливості зростає відвертість, яка також має захисний компонент, оскільки дозволяє зменшувати емоційну напруженість, і реактивна агресивність, яка виявляє у таких людей лідерські задатки. Реактивна агресивність зростає і при високій депресивності, але вона пов'язана з агресивним ставленням до оточення, намаганням домінувати, оскільки у таких осіб знижується товариськість і екстравертованість.

Оптимальними з точки зору психологічного здоров'я для дівчат є високі урівноваженість, відвертість, екстравертованість, товариськість. Такі жінки найбільше пристосовані психологічно до навчального процесу. Очевидно, що це пов'язане з великою кількістю друзів, які можуть вислухати різні проблеми студентської молоді, підтримати їх морально. Також такі дівчата не приділяють багато часу домашній роботі.

Так, при високій урівноваженості зростає екстравертованість (прямі слабкої сили зв'язки), знижуються емоційна лабільність (зворотні середні зв'язки), сором'язливість (зворотні слабкі зв'язки). Відсутня лінійна кореляція між урівноваженістю і реактивною агресивністю, урівноваженістю і маскуліністю.

При високій відвертості зростають екстравертованість (прямі слабкої сили зв'язки), маскуліність (прямі слабкої сили зв'язки).

При високій екстравертованості зростає маскуліність (прямі помірної сили зв'язки), знижується емоційна лабільність (зворотні слабкої сили зв'язки).

При високій товариськості зростають екстравертованість (прямі середньої сили зв'язки), маскуліність (прямі слабкої сили зв'язки), знижуються урівноваженість (зворотні помірної сили зв'язки), сором'язливість (зворотні середньої сили зв'язки), емоційна лабільність (зворотні помірної сили зв'язки).

Дівчата із спонтанною і реактивною агресивністю більш відкриті, намагаються проявити свої лідерські задатки.

Так, при високій спонтанній агресивності зростають дратівливість (прямі середньої сили зв'язки), реактивна агресивність (прямі помірної сили зв'язки), відвертість (прямі помірної сили зв'язки), екстравертованість (прямі помірної сили зв'язки), маскуліність (прямі помірної сили зв'язки), емоційна лабільність (прямі слабкої сили зв'язки). Відсутня лінійна кореляція між спонтанною агресивністю і депресивністю.

При високій реактивній агресивності зростають маскуліність (прямі помірної сили зв'язки), екстравертованість (прямі слабкої сили зв'язки). Відсутня лінійна кореляція між реактивною агресивністю та емоційною лабільністю.

Отже, у студентської молоді на молодших курсах формуються риси особистості, які забезпечують їх оптимальне пристосування до навчального процесу, зміни стереотипів трудової діяльності.

Висновки

1. У осіб чоловічої статі серед студентської молоді відмічено вищу реактивну агресивність, маскуліність, у жінок – невротичність, дратівливість, сором'язливість, емоційну лабільність.

2. Психологічні характеристики студентів молодших курсів вказують на переважання рис осо-

бистості, які забезпечують оптимальне пристосування молоді до навчального процесу, зміни стереотипів трудової діяльності.

3. Найменше пристосувальних рис виявлено у хлопців із високою сором'язливістю та дівчат із високою депресивністю.

Перспективи подальших досліджень. У подальшому буде проведено психологічне тестування студентів молодших курсів 1994-1995 рр. народження. Очікується виявити зниження адаптації студентів, пов'язане із зростанням тривожності, невротичності, депресивності, агресивності.

Список літератури

1. *Васильков В. М.* Психологічне здоров'я молоді як проблема її духовного, фізичного та професійного розвитку / В. М. Васильков, Л. В. Василькова // Молодежь и государство : матер. IV междунар. науч.-практ. конф. – Донецьк : Новый мир, 2006. – С. 70–71.
2. *Гендерний підхід у вихованні* : [метод. реком.] / [авт.-упор.] С. В. Яшник. – К. : НАУ, 2008. – 32 с.
3. *Ірина Періг* Психічне здоров'я студентів як фактор адаптації до навчання у ВНЗ [Електронний ресурс] / Ірина Періг // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації. – 2011. – № 3. – С. 299–302. – Режим доступу: http://www.social-science.com.ua/%D0%B7%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82/13_%E2%84%963%202011. – Назва з екрану.
4. *Малинаускас Р. К.* Психическое здоровье студентов педагогических вузов / Р. К. Малинаускас, А. Л. Думчене // Физическое воспитание студентов. – 2010. – № 3. – С. 45–47.
5. *Мартынченко Н. В.* Причины и механизмы невротических и соматоформных расстройств у безработных / Н. В. Мартинченко // Укр. вісн. психоневр. – 2007. – Т. 15, Вип. 1. – С. 205–206.
6. *Практикум по экспериментальной и прикладной психологии* : [учеб. пособ.] / Вансовская Л. И., Гайда В. К., Гербачевский В. К. [и др.]; под ред. А. А. Крылова. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1990. – 272 с.
7. *Психосоматичне здоров'я студентів і викладачів гуманітарного вищого навчального закладу* [Електронний ресурс] / В. І. Носков, А. В. Кальянов, О. В. Носкова, О. В. Ефросініна // Психологія. – 2007. – С. 12–17. – Режим доступу : <http://www.mps.kh.ua/arhiv-pdf/2007/2/03-13.pdf>. – Назва з екрану.
8. *Розов В. І.* Методики оцінки і самооцінки адаптивних індивідуально-психологічних властивостей особистості / В. І. Розов // Практична психологія та соц. робота. – 2007. – № 6. – С. 30–48.
9. *Руденко В. М.* Математичні методи в психології : [підр.] / В. М. Руденко, Н. М. Руденко. – К. : Академвидав, 2009. – 384 с.
10. *Свідчення про реєстрацію авторського права на твір № 23327.* Психодіагностична комп'ютерна програма "Фрайбурзький особистісний опитувальник FPI, форма В" / О. В. Денефіль, Т. М. Білінська. – Київ, Державний департамент інтелектуальної власності, 25.12.2007 р.
11. *Усманова А. І.* Оцінка стану психологічного здоров'я студентів / А. І. Усманова // Вісн. ХНУ імені В. Н. Каразіна. – 2011. – № 951. – (Валеологія: сучасність і майбутнє; Вип. 10).

ПОЛОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ЗДОРОВЬЯ СТУДЕНТОВ

О.В. Денефіль (Тернополь)

Проведено психологічне опитування студентів 17–21 лет с помощью опросника FPI (форма В). Установлено, что у мужчин выше реактивная агрессивность, маскулинность, у женщин – невротичность, раздражительность, застенчивость, эмоциональная лабильность. Проведён корреляционный анализ по разным шкалам опросника. Полученные результаты указывают на приспособление молодежи к учебе, жизни в обществе.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: **опросник FPI, студенты, пол.**

SEXUAL CHARACTERISTICS OF THE PSYCHOLOGICAL HEALTH OF STUDENTS

O.V. Denefil (Ternopil)

A psychological investigation of 17–21 years students with help of questionnaire FPI (Form B) has been carried out. It is determined that males have higher reactive aggression, masculinity, women – neuroticity, irritability, timidity, emotional lability. There were correlation analysis on different scales of the questionnaire. The results indicate an adaptation of young people to study process and life in society.

KEY WORDS: **questionnaire FPI, students, gender.**

Рукопис надійшов до редакції 12.11.2012
Рецензент: д.мед.н., проф. С.Н. Вадзюк